

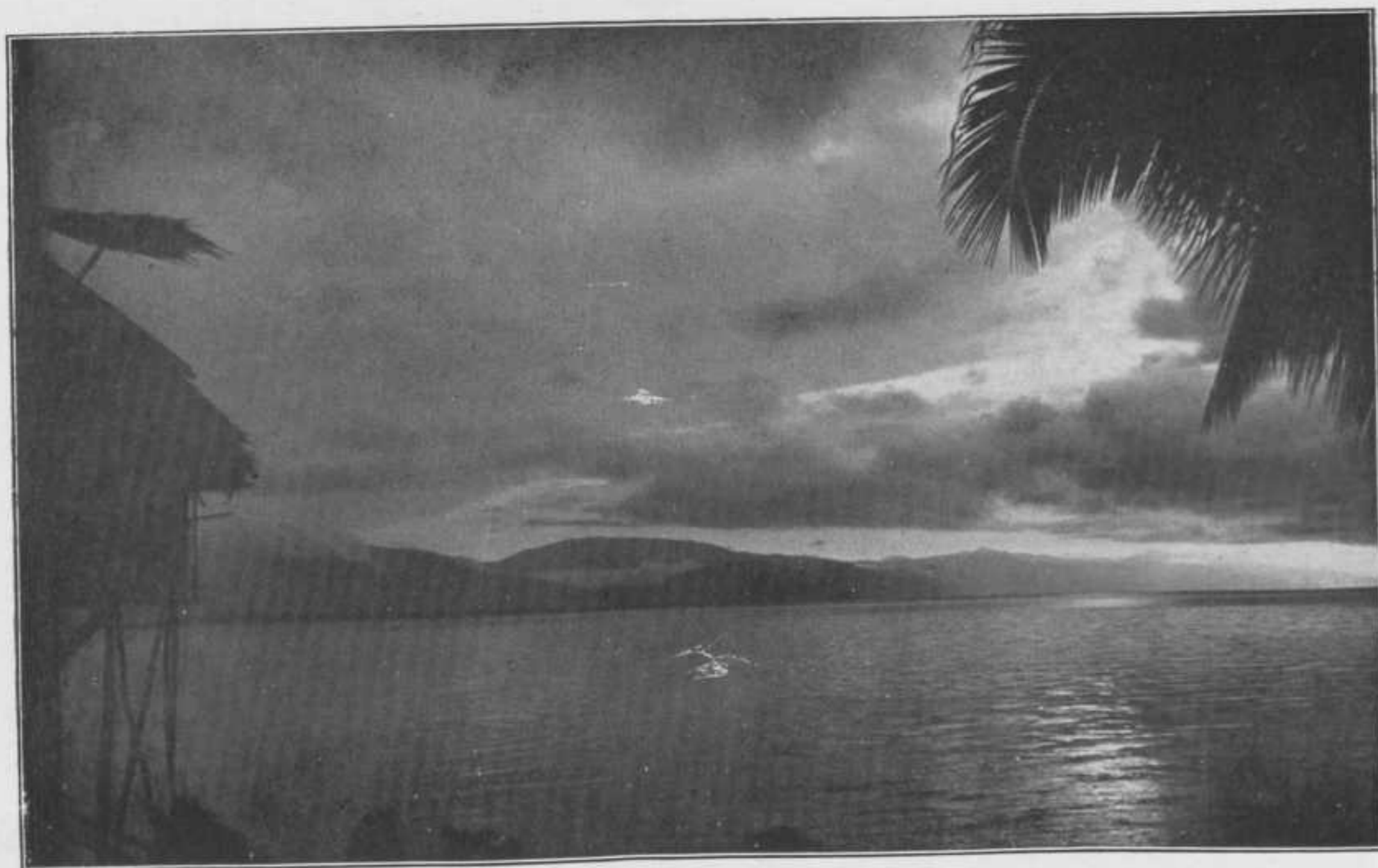
Bs. qu. xx. 7

De Rijstgeest

DOOR

Dr ALB. C. KRUYT

Onbeschrijfelijk kleurenspeel boven het Posomeer bij zonsopgang.

INHOUD.

	blz.
1. De Toradja's maken kennis met de rijst	3
2. De rijst komt uit een mensch voort	6
3. De rijst is een geschenk der goden	9
4. De rijstgeest is de kat; en de mensch steelt de rijst uit den hemel	12
5. De rijst zit in de maan	14
6. De rijstgeest bezoekt de menschen	18
7. De rijst wordt als een menschelijk wezen behandeld	21
8. De rijstgeest keert naar den hemel terug	24

De Rijstgeest

De Toradja's maken kennis met de rijst.

Ik zal U iets vertellen van de rijstgeest bij de Toradja's van M. Celebes. Het klinkt ons, menschen van de 20e eeuw, vreemd in de ooren om te spreken van een rijstgeest, maar als we vertrouwd zijn met het leven op het platteland, dan zullen we daar onder de boeren nog heel wat gebruiken vinden, die bewijzen, dat ook onze voorvaderen in de kindsheid van het mensdom in een korengeest hebben geloofd, precies op dezelfde wijze als de Toradja's dit nog doen. Het geloof in de korengeest hebben de Nederlanders verloren, maar de gebruiken, die met den eeredienst van die geest verbonden waren, zijn gebleven, en leven voort in allerlei spelen en grappen, waarvan men niet weet, hoe men eraan is gekomen.

De Toradja's bekijken de natuur anders dan wij doen. Zij zien van elk voorwerp in de natuur twee kanten: de zichtbare vorm, en het innerlijk wezen. Ieder onderdeel der natuur heeft zijn eigen aard, neiging, gevoel, evenzeer als elk mensch die heeft. Dat men zoo over dieren denkt, verwondert ons niet: katten en honden bewegen zich, en doen allerlei dingen, waaruit blijkt dat ze inderdaad een verschillende inborst hebben. Maar dat men zoo ook denkt ten opzichte van planten, dit doet ons wel vreemd aan.

Hoe meer waarde de boom of de plant voor den mensch heeft, hoe meer de Toradja zich hem als een persoon voorstelt. Nu is er zeker geen plant, die van meer beteekenis voor dit volk is dan de rijst; van deze plant hangt het bestaan van de menschen voor een deel af. De rijst stelt men zich voor als een vrouw, die kinderen krijgt, heel veel kinderen, de aren van de rijst. Zooals men iemand ontziet, van wien men in een of ander opzicht afhankelijk is, zoo moet men ook altijd beleefd zijn tegenover de rijstgeest, opdat zij zich niet veronachtzaamd of ontstemd zal voelen.

Het gevolg daarvan zou zijn, dat de rijstgeest zich van den akker verwijderde, en dit blijkt hieruit, dat de aren dan loos zouden uitkomen, dat ze geen korrel zouden bevat-

ten. Dan is de oogst mislukt, en men lijdt een jaar lang gebrek. Misschien heeft men nog mais of sago, maar anders moet men leven van knollen en bladeren, die men in het bosch zoekt. Het kan ook gebeuren, dat de rijstgeest om de een of andere reden is weggegaan, en dat de rijst toch korrels heeft, die men kan koken en eten. Maar dan merk je het hieraan, dat de rijstgeest is weggegaan, dat die rijst niet voedzaam is: al heb je er een flinke portie van gegeten, over een half uur heb je weer honger. Je eet maar door, en dan ben je in een maand door je voorraad heen, en moet je maar zien, waarvan je verder leven zult.

Ik zal nu vertellen hoe men met de rijstgeest omgaat, opdat zij bij de menschen blijft, en haar tegenwoordigheid openbaart in een menigte van volle rijstaren. Vooraf wil ik u zeggen, dat de Toradja's niet altijd rijst hebben gehad. In den ouden tijd, misschien wel drie, vier eeuwen geleden, kende men dit kostbare graan nog niet. Toen at men nog uitsluitend allerlei knollen, die op dezelfde wijze werden verbouwd als onze aardappelen. Dat gaat veel gemakkelijker dan een rijstakker aanleggen: de grond wordt van het onkruid gezuiverd, en dan stop je stukjes knol in den grond, die vanzelf groeien. Daar behoef je niet verder naar om te zien: de knollen zijn wel eens kleiner dan je gehoopt hebt, maar groeien doen ze toch. De knollengeest is lang zoo fijn en preutsch niet als de rijstgeest; met deze heeft men het niet zoo nauw te nemen; deze is niet zoo gauw beleedigd, loopt niet dadelijk weg. Met haar hoef je niet zooveel omslag te maken.

Sedert men de rijst heeft leeren kennen, worden weinig knollen meer verbouwd; men eet ze als toespis; hoofdvoedsel blijft de rijst. Weet ge, wanneer men zich met knollen voedt, en geen rijst mag eten? Wanneer er iemand gestorven is. Dan gaan de echtgenoot, en twee of meer van de naaste verwanten, broers of zusters, van den overledene, in den rouw. Dat zie je aan de kleeding

die ze aan hebben: vooral de vrouwen zien er dan opvallend uit met haar rouwkappen. Maar wat je niet merkt, als het je niet verteld wordt, is, dat ze dan gedurende tien dagen of nog langer geen rijst mogen eten, wel knollen.

Deze gewoonte is nog een herinnering aan den tijd, toen de Toradja's nog geen rijst

wat vroeger bestond: die zielen eten dus nog altijd knollen; zij kleeden zich ook nog in boomschors, want katoen hebben ze ook niet gekend.

Nu is de bedoeling van de rouwgebruiken om zich het voorkomen te geven alsof men overleden is, opdat de doode, wiens ziel nog om en bij zijn nagelaten betrekkingen is, hen

1. Een Heidensch graf in Bada.

Op het graf zijn duidelijk een aantal gebruiksvoorwerpen te zien, die aan den doode worden meegegeven. Behalve een paar miniatuur-roeispanen, waarmee de doodenziel zich over het water roeit, liggen daar ook knollen, waarvan ondersteld wordt, dat de doode die in het hiernamaals plant.

(Cliché Kon. Inst. v. d. T. L. en Volkenkunde in N.O.I.).

kenden. Men denkt ongeveer op deze manier: Wij menschen, die op aarde leven, maken met allerlei dingen kennis, die onze voorouders niet gekend hebben. Als we merken, dat die nieuwe dingen ons voordeel opleveren, dan nemen we ze over. Maar de zielen onzer afgestorvenen, die in het schimmenland voortleven, hebben deze nieuwe dingen niet gekend; ze houden zich dus aan

niet op de eene of andere manier kwaad zal doen. De dooden eten het voorvaderlijk voedsel, d.i. knollen; ze gaan in de voorvaderlijke kleeding, d.i. boomschors. De rouwenden hebben dit dus ook te doen. Zoo kan men uit vele rouwgebruiken opmaken, hoe het vroeger in het dagelijksch leven is geweest.

Bij sommige Toradja-stammen wordt maar

weinig omslag met het lijk gemaakt: het wordt zoo gauw mogelijk in den grond gestopt. Maar op het graf hangt men een mandje op aan een stok, en in dat mandje

de rauwe kan hij planten als hij op zijn bestemming, in het zielenland is aangekomen.

Er zijn nog overleveringen, waarin verteld wordt hoe de Toradja's met de rijst in aan-

2. Drie vrouwen in rouwkleeding in de Berglandschappen; de middelste is de weduwe, de beide anderen haar vriendinnen, die met haar den rouw hebben aangenomen; zolang zij in den rouw zijn mogen zij geen rijst eten.

zijn eenige gekookte, en eenige rauwe knollen. Dit mandje neemt de overledene mee naar de doodenstad; met de gekookte knollen kan hij zijn honger onderweg stillen, en

raking zijn gekomen. Laat ik er een van vertellen. In het dorp Lengkeka in Bada' woonde Kakaoe. Kakaoe at alleen knollen en bananen, want rijst was er nog niet in het

land. Op een goeden dag kwam een welgesteld man bij hem, die Maboeni heette (Maboeni beteekent „de Verborgene”; hier dus „de Onbekende”). Deze vroeg aan Kakaoe: „Wat eet ge zoo elken dag?” „Ik eet knollen en bananen”, antwoordde Kakaoe. De gast hernam: „Ik woon hier niet ver vandaan. Kom morgen eens bij mij, en breng wat van je knollen mee, dan zullen we eens zien wiens voedsel het smakelijkst is”.

Den volgenden morgen begaf Kakaoe zich met wat knollen naar de aangewezen plaats. Bij Maboeni gekomen zei deze: „Laten we eerst van uw voedsel eten”. Toen ze dit gedaan hadden, kookte Maboeni rijst, en zette ze aan Kakaoe voor. Deze smulde ervan, en hij verklaarde dadelijk, dat rijst veel smakelijker voedsel was dan knollen. Hij kreeg nu

wat zaad mee van Maboeni, en deze onderrichtte hem ook hoe hij ermee moest doen.

Zoo werd Kakaoe de eerste man in Bada', die rijst plantte. Hij legde een kleinen akker aan, en toen deze vrucht droeg, stampte hij er een deel van, en bracht dit aan het Hoofd van Gintoe. Deze vond het nieuwe voedsel zoo lekker, dat hij zijn onderdanen dadelijk gelastte groote akkers aan te leggen, zoodat allen met dit voedingsmiddel bekend werden.

Vele stammen hebben een overlevering, waarin verteld wordt, waar de eerste rijstakker in het land is aangelegd. Uit al deze verhalen kunnen wij veilig besluiten, dat er op een gegeven tijdstip immigranten in het land der Toradja's zijn gekomen, die den rijstbouw kenden, en aan deze menschen hebben geleerd, hoe ze dit kostbare gewas moesten verbouwen.

De rijst komt uit een mensch voort.

De bewoners van Midden-Celebes zijn dus op natuurlijke wijze met de rijst bekend geworden: vreemdelingen hebben hun geleerd rijst te verbouwen.

Maar deze waarheid is voor den eenvoudigen mensch, die zich geheel één voelt met de natuur, die hem omringt, te nuchter. De rijst, die aan de menschen kracht geeft, die hen laat groeien, zoodat ze kinderen krijgen en blijven voortbestaan, die rijst is in wezen niet anders dan de mensch zelf; of m.a.w. de rijst is uit een mensch voortgekomen. Daarvan weten de Toradja's te vertellen. Aardig is, dat in die verhalen altijd medelijden het leidend motief is. Medelijden is een kenmerkende karaktertrek van natuurmenschen. Vooral met lieden die honger lijden, heeft men medelijden. Als men iets van een ander gedaan wil hebben, tracht men altijd het medelijden van die persoon op te wekken. Luistert maar.

Er waren eens zeven zusters, die erg honger hadden, want ze hadden niets te eten. Ze riepen den Hemelheer aan, die hen had geschapen, en ze vroegen hem om voedsel. „Het eenige middel om voedsel te krijgen, zei de Oppergod, is dat een van u zevenen zich voor de anderen opoffert, opdat er uit haar voedsel opgroei”. Het was de jongste, die bereid was zich voor de anderen op te offeren: ze liet zich van een berghelling afrollen, die te voren van het geboomte was ontdaan. Daarom kreeg dit meisje den naam van Ndoeli, dat „voortrollen” beteekent.

Onder het rollen spatte het bloed van alle kanten uit haar lijf, totdat ze eindelijk geheel verdwenen was. Toen de andere meisjes kwamen kijken, wat er van haar zuster geworden was, traptten ze op het bloed, en toen hoorden ze een stem, die sprak: „Trapt niet op mij, want ik moet groeien! Komt over zeven dagen weer!” Toen keerden de zusters naar huis terug en weenden over Ndoeli, die verdwenen was. Na zeven dagen gingen de zusters weer naar dat land kijken, en toen zagen ze, dat uit het bloed rijstplanten waren opgegroeid. Na dien tijd hadden ze geen honger meer.

In een ander verhaal is het een moeder, die het niet langer kan aanhooren, dat haar kind van den honger schreit. Ze laat zich langs een berghelling rollen, en sterft, maar uit haar lichaam groeit rijst op, waarmee haar kind wordt gevoed.

Ook de zorg van den edelman voor zijn lijfeigenen, de menschen die van hem afhankelijk zijn, komt in die verhalen uit. Zoo was er eens in het landschap Besoa een edelman, die zich ernstig bezorgd maakte over het leven van zijn onderdanen, want ze werden maar niet sterk, omdat ze slechts knollen te eten hadden. Toen liet hij zijn menschen de bosschen, die op zeven bergen groeiden, omhakken, en den grond schoonmaken.

Toen men hem kwam zeggen, dat men met dit werk klaar was, vroegen de menschen: „Wat moeten we nu op dien grond

planten?" De edelman antwoordde: „Laat dit maar aan mij over. Richt gij midden op den akker een stelling van hout op, spreidt daarover een veelkleurigen doek uit, en legt er een ei op. Maakt verder een hut aan den kant van den akker, waarin ge kunt zitten om te zien wat er gaat gebeuren”.

Toen zij klaar waren met alles wat de edelman hun had opgedragen, kwamen de menschen in de hut tezamen. Ten slotte kwam de edelman er zelf ook, uitgedost in schitterende kleederen. Hij ging eerst naar den veelkleurigen doek toe, en liep toen, van rechts naar links gaande, in kringen op het

den rijstbouw had gegeven, zonk ook het hoofd weg.

Na verloop van zeven dagen zagen de menschen al de genoemde gewassen op den akker groeien: uit zijn bloed was rijst gegroeid, uit zijn tanden waren jobstranen (een soort kafferkoren) te voorschijn gekomen, uit zijn pijpbeenderen was suikerriet ontsproten, uit zijn hoofd was de pompoen voortgekomen.

Ja zeker, de rijst is een wezen, net als de mensch. Ze heeft evenzeer gevoel in het lichaam als de mensch. Weet ge niet wat er gebeurd is, toen de menschen voor de eerste

Foto Horsting.

Een berghelling die ontboscht is, waarlangs zich naar de legende een vrouw liet rollen, waarna uit haar lichaam de rijst opgroeide.

land rond, bij elken gang den kant van den akker steeds meer naderende. Hoe langer hij rondliep, hoe meer zijn lichaam in den grond verdween: eerst waren zijn voeten niet meer zichtbaar, toen verdwenen zijn knieën, zijn heupen, totdat eindelijk alleen zijn hoofd nog boven de aarde uitstak. Voordat ook dit verdween, sprak het: „Voortaan zult gij mij, die uw medemenschen ben, eten, want alles wat goed is om geplant te worden, zal uit mij voortkomen. Luistert naar de namen van de gewassen, die ik u zal noemen: „rijst, gierst, jobstranen, bananen, suikerriet”. Toen hij ze alle opgenoemd had, en nog vele aanwijzingen met betrekking tot

maal de rijpe aren wilden snijden? Toen een vrouw de eerste rijpe aar wilde afsnijden, hoorde ze een stem verschrikt roepen: „Snijd mijn nek niet door!” De vrouw zag niemand, en zei verbaasd: „Wat is dat toch voor stem die daar telkens roept!” Toen sprak de rijst: „Leg eerst een offer neer voor den aardgeest en voor de sterren, en dan kunt ge mij snijden, zonder dat het mij pijn doet. Als er bloed komt uit de afgesneden aar, strijk dit dan aan het mesje, waarmee ge mij snijdt”. De vrouw deed, zooals de rijst gezegd had, en toen kon ze ongestoord den oogst binnenhalen.

Maar toen ze de rijst wilde stampen, riep

Oemana Langa, het Landschapshoofd in Besoa, en zijn familie.

deze: „Stamp niet op mij, ge doet mijn hoofd pijn! Bind eerst kruiden om het rijstblok, en dan zal ik niet meer schreeuwen”. Pas nadat ze gedaan had, wat de rijst zeide, kon ze ongestoord haar werk doen.

De vrouw deed nu de rijst in een pot om haar te koken. Het water waarin ze dit deed, werd rood van bloed, en toen ze van de gare rijst wilde eten, riep deze: „Eet me nog niet, maar geef eerst wat van mij aan de sterren”. De vrouw schepte wat rijst op een boomblad, legde dit op het portaal van haar huis, en riep de sterren aan: „Hier hebt ge uw aandeel, sterren!” Eerst nadat ze dit had gedaan, kon ze zelf ongestoord van het voedsel genieten.

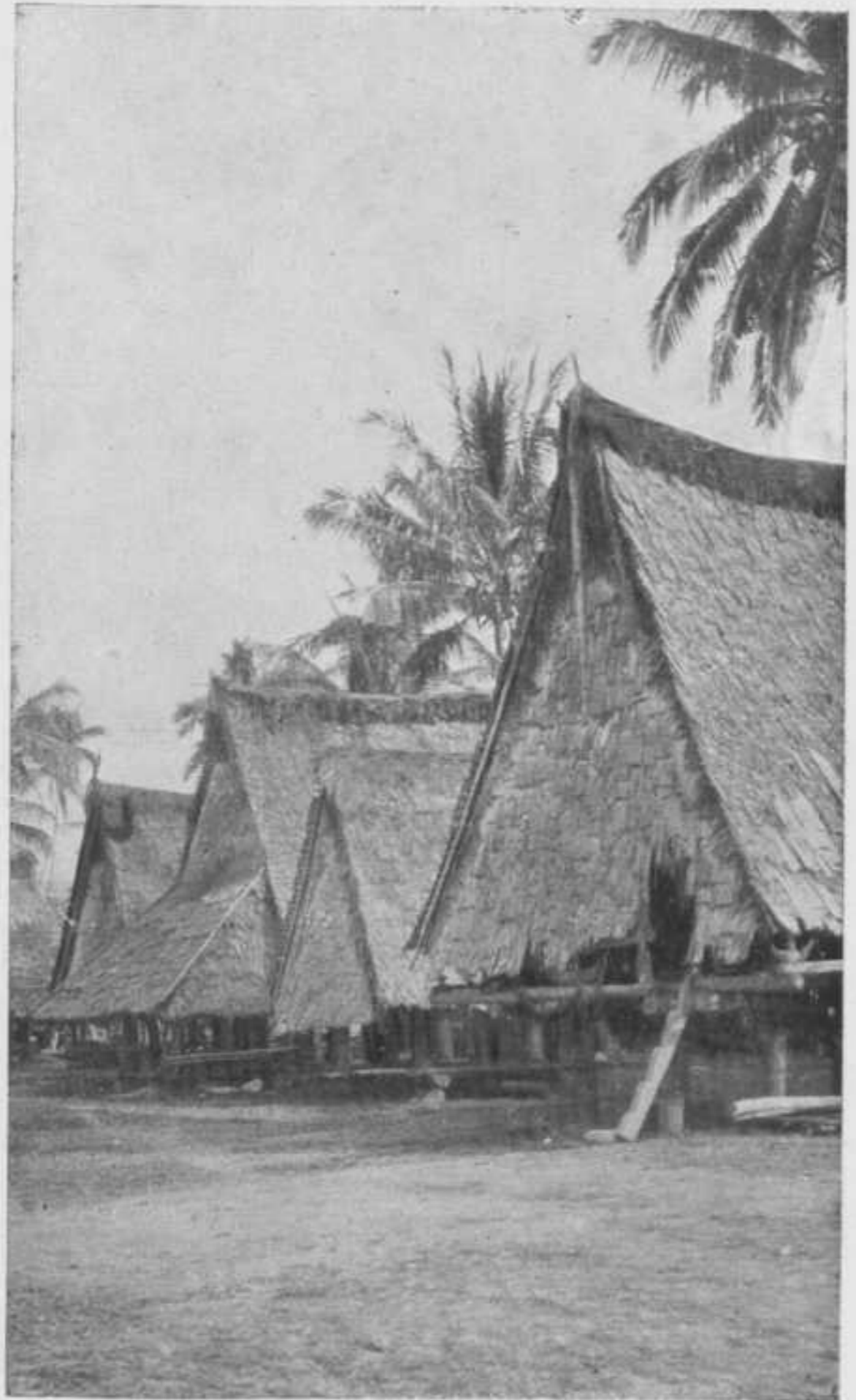
De menschen van den tegenwoordigen tijd doen alles wat de rijst gezegd heeft, en daarom hooren ze haar stem niet meer. Als men zich maar aan de voorschriften houdt, is de rijst tevreden, en wordt ze niet boos, als men haar snijdt.

Het verband tusschen de rijst en de mensch is heel innig. Als je de zaak goed indenk, zegt de Toradja-filosoof, dan zijn beiden hetzelfde. De mensch sterft, en dan leeft zijn ziel voort. Maar die blijft niet eeuwig leven; neen, die sterft ook weer, en

de ziel van die ziel sterft ook weer. Dit herhaalt zich zevenmaal, en telkens als de ziel sterft, is de ziel, die daaruit voorleeft, weer wat fijner, aetherischer dan de vorige ziel. Eindelijk, na zevenmaal gestorven te zijn, wordt ze damp, die zich aan den hemel samentrekt in wolken. Die wolken ontlasten zich in regen. Deze komt op het gewas neer, bevrucht het, brengt de korrel in de aar.

De rijstkorrels zijn dus niet anders dan menschelijke geest. Als een vrouw die eet, dan zet die rijst zich om in een kind, dat zij ter wereld brengt. Daarom is het geen wonder dat een kind zoo sprekend op een gestorven grootvader of grootmoeder, oom of tante kan lijken, want via de rijst is de overledene weergeboren.

De rijst is voortgekomen uit een mensch, en een mensch komt middellijk uit de rijst voort, kunt ge U een inniger verband tusschen beiden voorstellen?

Woning- en rijstschuren in Bada.

De rijst is een geschenk der goden.

De Toradja heeft ook wel een nuchterder kijk op de rijst, dan we zouden opmaken uit hetgeen we pas hebben gelezen. Neen, de rijst is geen wezen; de rijst is een ding, dat de Hemelheer aan de menschen heeft gegeven. Natuurlijk uit medelijden met die stakkers van aardbewoners, die niet anders te eten hadden dan knollen, wortels en boombladeren, en die er daardoor altijd maar even mager uitzagen. De goden in den hemel hadden het best; die deden zich elken dag tegoed aan rijst.

Aanvankelijk liet de Hemelheer ontbolsterde rijst uit den hemel vallen. De menschen verzamelden die, en kookten ze. Het was een gemakkelijk leven; men had geen akkers aan te leggen; men had alleen maar de hand op te houden. „Maar onze voorouders waren dom”, vertellen hun wijze nazaten. „Eens vonden ze tusschen de ontbolsterde rijst enkele korrels met de schil er nog om. Toen zeiden die menschen: Nu kunnen we zelf rijst planten, zijn we niet afhankelijk meer van de goden. Als we iets doen, waarover ze boos worden, zullen ze ons straffen door geen rijst meer uit den hemel te laten vallen. Als we zelf rijst planten, kunnen ze ons niets meer doen.”

Zoo gezegd zoo gedaan: de voorouders maakten een stuk grond schoon en plantten daarop het zaad, dat ze onder de ontbolsterde rijst hadden gevonden. Toen de goden dit vanuit den hemel zagen, zeiden ze: „Als ge zelf rijst verbouwt, geven wij ze jullie niet meer”. En toen hield de rijstregen op.

In dien eersten tijd was het akkerwerk echter nog niet zwaar, want de Hemelheer had het zoo geregeld, dat de menschen alleen maar een bijl en een hakmes in een boom hadden te slaan, en dan gingen die werktuigen uit zichzelf als razenden aan den gang, zoodat in korten tijd een flinke lap boschgrond ontgonnen was. Op dezelfde wijze ging het toe, wanneer het onkruid tusschen de planten moest worden gewied: men legde een handschoffel midden in den akker op den grond, en dan deed deze het werk zonder door een hand geleid te worden. Ook de manden, waarin de gesneden rijst naar huis wordt gebracht, behoeften de menschen niet te dragen: de manden schoven uit zichzelf langs den weg voort.

Aan dien heerlijken tijd kwam niet een eind door de domheid van de menschen,

maar door de kwaadwilligheid van een booze vrouw, die niet kon velen, dat de menschen het naar den zin hadden. De bijlen en messen bespotten ze. „Kijk die gekke dingen eens aan!” riep ze. „Ze springen maar als dwazen rond.” Toen hielden de werktuigen op met werken, want ze waren beschaamd over den spot, en de ontstelde menschen konden hen niet bewegen weer aan den gang te gaan.

Op een andere manier legde zij het aan om een eind te maken aan de zelfwerkzaamheid van de manden. Toen daar weer eens een rij gevulde manden langs het pad kwam aangeschuifeld, verborg zij zich achter een boom. Toen de manden dichtbij gekomen waren, schoot ze uit haar schuilplaats te voorschijn: „Bah!” De manden schrokken geweldig, en bleven stokstijf staan. Wat de menschen ook deden, hoe ze ook smeekten en vleiden, er kwam geen beweging meer in ze, en de menschen moesten ze wel zelf opnemen en dragen.

Maar één mooi ding was hen toch nog gebleven: Bij de rijst, die uit den hemel was gevallen, behoeften ze niet op de vruchten te wachten om voedsel te hebben. Als de menschen de toppen van de bladeren afsneden en die kookten, kregen ze er rijstebrij van; en als ze slechts één korrel rijst in den pot deden, werd dit een hoeveelheid genoeg voor vier, vijf menschen. De akker hoefde dus niet groot te zijn. Helaas werd hieraan een eind gemaakt door het onverstand van een kind. Een moeder had juist bladeren in een pot te vuur gezet, en ze wilde even naar de bron. Daarom zei ze tot haar kind: „Let op het vuur, maar licht het deksel niet van den pot”.

Toen het kind alleen was, dacht het: „Waarom zou Moeder dat erbij hebben gezegd? Er zit zeker iets bijzonders in den pot”. Het lichtte het deksel op, en zag bladeren koken. Toen barstte het kind in een schaterlach uit en riep: „Die Moeder toch! Ze zegt rijst te koken, en het zijn enkel bladeren.” Van deze luidruchtigheid schrok de rijst, en om den spot werd ze boos. Daarom veranderden de bladeren sindsdien niet meer in rijstebrij, en de menschen moesten heel wat korrels in den pot doen, wilden ze hem vol gekookte rijst krijgen.

De Hemelheer bleef echter nog steeds lankmoedig voor de menschen. Rechtstreeks kon Hij hun geen aanwijzingen meer geven,

want de ladder, die vroeger van de aarde naar den hemel leidde, was gebroken door het onbehoorlijk gedrag van de menschen. Daarvan vertel ik een andere keer. Maar de Hemelheer heeft boodschappers genoeg: de

ze zonder schil. De eerste soort rijst breng je naar de doodenzielen, de schimmen, die in de onderwereld wonen; de tweede soort geef je aan de menschen op aarde."

Op zijn vlucht naar de aarde vergat de

In den goeden, ouden tijd schoven de zwaar geladen manden, die men nu op den rug moet dragen, uit zich zelf op den weg voort. Foto Grubauer.

meeste vogels vliegen bij hem in en uit, en deze diertjes komen ook dagelijks bij de menschen. Eens riep hij den kwikstaart tot zich, en zei tot den vogel: „Hier zijn twee soorten rijst, van de eene soort hebben de korrels een schil, van de andere soort zijn

vogel zijn boodschap, en hij deed net het tegenovergestelde van wat de Hemelheer gezegd had. Daarom zitten de menschen altijd nog met hun rijst in de schil, die ze eerst moeten stampen en wannen, voordat ze kan worden gekookt. Maar de kwikstaart kreeg

Een oerbosch op Midden Celebes, zoals in den goeden ouden tijd door bijlen en hakmessen, die niet door menschenhanden werden bestuurd, werd ontgonnen.

Foto Grubauer.

zijn verdiende loon: toen de Hemelheer hoorde wat een dommen streek hij had uitgehaald, gaf de Oppergod hem een harden mep, maar de vogel sprong vooruit, zoodat de slag op zijn staart terecht kwam. Dit is de reden waarom deze vogel zonder ophouden zijn staart op en neer beweegt.

Een ander maal wilde de Hemelheer zich laten inlichten omtrent den stand van het gewas. Hij kon niemand beter kiezen dan de rijstvogel, want deze interesseert zich vanzelf al uitermate daarvoor: zoodra toch de aren aan het rijpen zijn, komt hij met zijn uitgebreide familie op den akker, en dan doen al die vogeltjes zich tegoed aan het voedsel, dat voor de menschen bestemd is. Nu was de Hemelheer van plan om alle rijstvogels in kooien op te sluiten, zoodra de boodschapper hem de tijding zou hebben gebracht: „De aren van de rijst komen uit!”

De vogel begreep heel goed de bedoeling van zijn meester, en hij was dezen te slim af. Toen de rijstplanten al een paar voet hoog stonden, bracht hij de tijding: „De plantjes

komen pas uit den grond”. Toen de aren stonden te rijpen, vertelde hij aan zijn meester, dat de menschen nog aan het wieden van het onkruid tusschen de planten waren. De Hemelheer maakte dus nog geen aanstalten om de vogels op te sluiten, zoodat zij zich in groote scharen op de rijst konden storten, en zeker wel de helft van de vrucht aan de menschen ontroofden. De Hemelheer werd dit pas gewaar door de hartverscheurende jammerklachten van de menschen, die tot hem opstegen, omdat zij zich beroofd zagen van een groot deel van de vrucht hunner handen.

De Hemelheer ontdekte nu dat de rijstvogel hem had voorgelogen. In zijn boosheid gaf hij het diertje een flinken draai om de ooren, zoodat zijn krop hem van den hals in de nek schoot. Dáár hebben deze vogels hun krop nog zitten. Met dat al leerden deze diertjes hun slechte gewoonte niet af, en bijna elk jaar voeren de menschen een hardnekkigen strijd tegen deze vogels, om een deel van den oogst voor hun vraatzucht te behoeden.

Staande op een platvorm, bestrijdt men met allerlei schrikkanjagende middelen de rijstvogels die den oogst voor de menschen dreigen waardeloos te maken.

Foto J. W. Wesseldijk.

De rijstgeest is de kat; en de mensch steelt de rijst uit den hemel.

De fantasie van de menschen is schier onuitputtelijk geweest in het bedenken van verhalen over de wijze, waarop zij aan de rijst zijn gekomen. Die vertellingen op zichzelf zijn niet zoo belangrijk, ze klinken ons soms vreemd in de ooren. Maar wel belangrijk zijn ze om daaruit hun gedachtenwereld te leeren kennen.

Een van de gedaanten, waarin men zich de

over deze roovers. De eenige, die ze aan kan, is de kat. Dit dier steelt zelf niet van de rijst; als men er haar van te eten geeft, heeft ze aan een beetje genoeg. Onmiddellijk voordeel van de rijst heeft de poes dus weinig of niet. En toch is ze er altijd bij om de muizen te bestrijden, en te maken dat dit kostbare voedsel niet voor den mensch verloren gaat.

De kinderlijke geest der natuurmenschen

In dezen steen denken de menschen zich de rijstgeest te wonen; daarom brengen ze er offers en richten er een huisje voor de geest bij op, opdat de akkers veel vrucht mogen dragen.

rijstgeest voorstelt, is die van de kat. Dit huisdier is in Midden-Celebes ingevoerd, vermoedelijk in denzelfden tijd, als waarin men de rijst leerde kennen. Een van de grootste plagen voor den landman is een muizenplaag. Het kan gebeuren, dat ontelbare scharen muizen een inval doen op een akker, waarop de rijst staat te rijpen. Die muizen zijn zóó klein, dat de stengels, waarin ze klimmen, nauwelijks ombuigen van hun gewicht. De mensch staat machteloos tegen-

brenkt dadelijk verband tusschen deze dingen, en het is duidelijk voor hen, dat de kat veel te maken heeft met de rijst; dan gaan ze een stapje verder en meenen: de kat is de verpersoonlijking van de rijstgeest. In den heel ouden tijd, toen de menschen alleen maar knollen aten, kwam een man in het bezit van een kat. Op een goeden dag sprak poes tot haar meester: „Hebt gij wel eens rijst gegeten?” De man antwoordde: „Ik weet niet wat dat is, want ik heb het nooit ge-

De landbouwpriester Taiwi, die beweert in persoonlijk contact te staan met de rijstgeest, door wier bemiddeling een rijken oogst wordt verkregen.

geten". „Dan zal ik rijst voor u van den Schepper gaan halen", hernam het dier. Zij ging maar dadelijk op weg naar den hemel. Bij den Schepper gekomen sprak ze: „De menschen daar beneden vragen ons om rijst". De Schepper zei: „Dan zal ik ze wat van onzen voorraad geven". Toen bracht de kat de rijst op aarde.

Daarom moet je de kat altijd goed behandelen, want ze is heel gevoelig, en als ze het niet goed bij je heeft, gaat ze weg. Dat is op zichzelf niet zoo erg, maar dan kan het licht gebeuren, dat de rijst ook weggaat; dat merk je daaraan, dat je met je voorraad niet zoo lang doet, als je redelijkerwijs kon verwachten. En tien tegen een, dat je rijst op den akker dan ook niet lukt, want de geest is er niet bij.

Ge twijfelt daaraan? De Toradja kent genoeg gevallen, waardoor de juistheid van zijn bewering bewezen wordt. Wat dan van dien man te Kaleke, die een goeden oogst had gehad. Een deel van zijn rijst borg hij op in de schuur, en een deel van de bossen stapelde hij in huis op om ze bij de hand te hebben. Op dien stapel legde zich zijn kat te slapen. Toen ze dit een paar dagen had gedaan, werd de meester boos, en hij joeg haar weg, en hij sloeg haar. De kat verliet het huis, en de rijst van den man ging mee. Niemand zag het, maar met dat al was binnen korten tijd alle rijst op.

Poes klom intusschen in een ander huis op. Hier vond ze overal rijstkorrels op den vloer liggen; zelfs lagen hier en daar hoopjes gekookte rijst te rotten. Ze kon het er niet uithouden; ze ging verder, en de rijst ging met haar mee. Tenslotte kwam ze bij een armen man, die nu en dan wat van anderen te eten kreeg, als hij de rijst voor hen stampte. Maar van zijn voedsel liet hij geen korrel verloren gaan. Toen de kat in zijn hut kwam, gaf hij haar zelfs nog een deel van zijn schamele portie. De kat bleef bij hem, en wonderlijk, na dien tijd had de man geen gebrek meer aan rijst, terwijl niemand kon ontdekken, waar deze vandaan kwam.

Het is toch eens te Paloe gebeurd, vertelt een ander, dat men de katten daar telkens sloeg, en omdat de oogst zoo prachtig gelukt was, en er volop voedsel was, gingen de menschen onverschillig met hun rijst om: ze lieten er overal van vallen, en morsten er mee. Toen waren op een goeden dag alle katten verdwenen: ze hadden het bij de menschen niet kunnen uithouden en waren naar den Hemelheer teruggekeerd. Maar toen duurde het ook niet lang, of de hemel weergalmde van de jammerklachten der menschen, die van de aarde opstegen, omdat hun akkers mislukten. Toen kreeg de Schepper medelijden met de menschen, en hij stuurde de katten naar de aarde terug en met haar de rijst.

Nu kunt ge ook begrijpen, waarom de

Toradja-moeder haar kind al vroeg leert om „netjes” te eten, niet met rijst te morsen. De rijst wordt altijd met zekeren schroom behandeld, opdat haar meesteres, wie deze ook zij, niet boos worde. Dit laatste kan heel licht gebeuren: als je bijvoorbeeld rijst in den pot doet om ze te koken, en er vallen enkele korrels van in het vuur! Als de jonge dochter zoo iets overkomt, krijgt ze wat van haar moeder te hooren! Of als kinderen tegen het rijstblok tikken, klinkt er al gauw een stem uit de woning: „Wilt jullie dat wel eens gauw laten!” Van dat tikken wordt de rijstgeest zenuwachtig, en dan gaat ze weg.

Wij zien dus, dat de rijst uit den hemel komt. Geen wonder, want ze is het voedsel der goden. Nu en dan ging een mensch naar het godenverblijf daarboven, zooals we gezien hebben, dat de kat deed. Dat kon in den ouden tijd heel goed, want toen was de hemel dicht bij de aarde, en toen was er een steenen trap, waarlangs de mensch in den hemel kon komen. Wanneer de menschen dan om rijst vroegen, gaf de Hemelheer hun altijd, maar alleen gestampte rijst die ze niet konden planten, en als ze om rijst in de bolster vroegen, wilde de Schepper die niet geven.

Het begon de menschen geducht te vervelen, om telkens naar boven te moeten klimmen om rijst te vragen. Ze wilden haar bij zich in de buurt hebben. Als de Schepper hun niet goedschiks wat wilde geven, dan zouden ze de rijst wel stelen. Een slimme man werd daartoe naar boven gestuurd. Hij wist in het huis van den Hemelheer wat ongepelde kor-

rels machtig te worden, en deed ze in den mond. Maar toen hij weg was, werd de diefstal dadelijk ontdekt. De man werd achtervolgd, men vond de rijstkorrels in zijn mond, en nam ze hem af. De menschen gaven den moed niet op: een poos daarna probeerde weer iemand wat rijst mee te nemen, die hij in zijn oor verstopte. Ook hij werd vervolgd, en de rijst werd hem afgenomen. Vele anderen probeerden het; de een verstopte de gestolen korrels hier, de ander daar. Maar altijd mislukte de poging.

Eindelijk bood een man aan rijst te gaan stelen, maar die man zag er miserabel uit ten gevolge van een ziekte, waardoor er kloven in de voetzolen ontstaan, zoodat zoo'n lijder heel moeilijk loopt. De anderen lachten hem uit: hoe zou zoo'n stumper de goden te vlug af kunnen zijn! Maar men liet hem gaan. Het duurde lang eer hij boven was aangekomen. Daar vond hij de hemellingen bezig hun rijst te drogen, die ze daartoe op matten op den grond hadden uitgespreid. Eenigen hunner waakten erbij om de hoenders weg te jagen, die van het graan wilden pikken. De mensch bood aan hen bij dit werk te helpen, en deze dienst werd aanvaard. Nu en dan liep hij over de rijst heen, kwasi om kippen weg te jagen; hierdoor bleven eenige korrels in de kloven onder aan zijn voeten vastzitten. Toen hij naar de aarde terugkeerde, werd de diefstal ontdekt. Men achtervolgde hem, maar men kon de gestolen korrels niet vinden. Zoo bracht de man ze op aarde, en hij werd een weldoener der menschheid.

De Rijstgeest zit in de maan.

We hebben nu al heel wat van de Rijstgeest gehoord, en langzamerhand wordt het ons duidelijk, wat de Toradjas eronder verstaan. Maar we zijn er nog niet. Ik zal u nu naar de maan brengen.

De Maan moet altijd een geweldigen indruk op den mensch hebben gemaakt, toen hij nog in zijn kindsheid verkeerde. Dat kunnen we ons best voorstellen. Als wij niet op school geleerd hadden, hoe de schijngestalten van de maan ontstaan, zouden we even verwonderd dit hemellichaam aankijken, als de natuurmensch nu doet. Hij is niet bang voor de maan, omdat zij zich elken avond in een

gewijzigde gedaante laat zien, want die veranderingen treden regelmatig op, en alles wat hij als „gewoon” heeft leeren kennen, heeft niets vreesaanjagends voor hem.

De natuurmensch is ook geen filosoof, die op zijn manier naar de oorzaak der dingen zoekt. Neen, hij neemt de veranderingen, die hij aan de maan ziet, voor wat ze zijn, en hij denkt alleen aan den invloed, dien de maan op zijn eigen leven en doen heeft. De maan verschijnt als een sikkkel, wordt hoe langer hoe grooter, is eindelijk vol. Dan neemt ze weer af, en „sterft” eindelijk om dan weer te worden herboren. De mensch

ziet dadelijk overeenstemming tusschen het leven van de maan en zijn eigen leven: De mensch wordt geboren, groeit, wordt volwassen, takelt af en sterft.

Het verschil tusschen maan en mensch is alleen, dat de eerste herleeft en de tweede niet. Waarom zou de Schepper het lot zoo verschillend verdeeld hebben, want de To-

vraag hen dus o.m.: „Zal jullie leven zijn als dat van de maan: sterven en weer herboren worden?” Maar terwijl de Schepper deze vraag deed, maakte de booze vrouw, die ook de manden had laten schrikken, zoo- dat ze niet meer uit zichzelf liepen, zoo'n geweldig leven, dat de andere menschen de vraag van den Hemelheer niet verstonden,

Foto Horsting.
Een priesteres met een kraag van kralen. De kralen moeten haar levenskracht geven, die zij weer aan de patiënten meedeelt.

radja vindt het niet prettig om dood te gaan, hij zou liever telkens weer herboren worden. Dat het anders is, ligt niet aan den Schepper, zegt de Toradja, want deze wil de menschen graag goed doen. Maar dat komt door de domheid en de slechtheid van de menschen zelf. Toen de Hemelheer de eerste menschen gemaakt had, wilde hij hen zelf laten beslissen, hoe hun leven zou zijn. Hij

en dus geen antwoord gaven. De Schepper vatte dit zwijgen op in de beteekenis, dat de menschen geen zin hadden, om als de maan te zijn, en daarom werden ze niet herboren, nadat ze gestorven waren.

De kringloop van de maan nu heeft ook groote beteekenis voor den rijstbouw: de korrels komen uit de aar, zwellen en worden

vol. Het kan wel niet anders: dat doet de maan. Bij wassende maan kan men gerust op den akker werken, zegt de Toradja; de

van het gewas tegen. Beter dus om gedurende dien tijd niet op het veld te werken. Maar dat is niet vol te houden, en daarom

Foto Grubauer.

Een Waringin-boom, zoals er een in de maan heet te groeien, die rijst en kralen tot vruchten heeft.

wassende kracht van de maan gaat dan ook op de rijst over. Maar bij afnemende maan moet je oppassen, want die werkt den groei

wordt alleen niet gewerkt bij maanstanden, die bijzonder gevaarlijk geacht worden. Zoo'n dag is bijvoorbeeld die na volle maan,

als de maan juist ondergaat als de zon opkomt; die twee scheiden van elkaar, en dat brengen menschen dadelijk in verband met de rijstgeest, die van het gewas zal scheiden, weggaan. Men moet op dien dag maar stilletjes thuis blijven.

Ook op den daarop volgenden dag moet je niet naar den akker gaan: Dan staat de nog weinig afgenomen maan in den rooden gloed van de opgaande zon: de maan staat in brand! Dat zou ook met de rijst kunnen gebeuren: ze zou mislukken door een verschroeiende hitte. Op deze manier kennen de Toradjas zeven of acht dagen, waarop ze niet op den akker werken, omdat de maan „gevaarlijk” is.

Kan het ons nu nog verwonderen, dat velen de rijstgeest vereenzelvigen met de maan, of haar althans in de maan laten wonen? En daar ziet men haar ook zitten: een oude vrouw onder een reusachtigen ficusboom. Want dat zwarte, dat in de maan is te zien, is een boom, op Java waringin genoemd. Deze boom laat twijgen uit zijn takken neer, en als deze den grond hebben bereikt, schieten ze wortel. Op deze wijze krijgt de waringin na eeuwen een enormen omvang. Zooals de eik bij de Germanen, wordt de waringin door de menschen in Indië gevreesd en geëerd.

De boom in de maan heeft louter rijst en kralen tot vruchten. Waarom kralen? Omdat deze gelden voor het summum van kracht en leven. Als een man zijn boot gaat hakken uit een boomstam, bindt hij zich een koord met kralen om den pols; daardoor zal de hand zóó sterk wezen, dat hij den heelen dag door kan hakken. De priesteressen, wier werk het is, om de afgenomen levenskracht van zieken aan te vullen en te versterken, omhangen zich met vrachten kralen, opdat ze zelf sterk zullen zijn en daardoor in staat anderen te helpen. Kralen en rijst zijn dus eigenlijk broertje en zusje: beide zijn rond, en beide geven den mensch levenskracht.

Hoe is nu de rijst uit de maan op aarde gekomen? Daarover bestaan twee verhalen. In het eene is het een man, die zeer bedreven was in het schieten met een blaaspijp. Hij blies een van zijn pijltjes naar de maan toe, en dit kwam met zulk een kracht tegen een tak van den waringin aan, dat deze afbrak, en op de aarde viel. De rijstkorrels en de kralen, die eraan zaten, werden daarbij over den grond gestrooid.

Neen, zeggen anderen, niet een man heeft

dat gedaan, maar een vogeltje, dat elk jaar zijn nest tusschen de rijstplanten maakt, maar dat nooit van de vrucht eet. Eens namelijk liet de oude vrouw haar mes op de aarde vallen, en zij vroeg aan de vogels, om het haar terug te brengen. Den arend en andere groote vogels gelukte het niet, maar het vogeltje, dat ik noemde, kreeg het tegen ieders verwachting gedaan. Op de maan aangekomen, ging het vogeltje op een tak zitten met het bekende gevolg. Daarom mag men dat vogeltje op geenerlei wijze lastig vallen. Kleine kinderen weten al, dat ze het niet mogen verjagen; want, als dit diertje weggaat, gaat ook de rijst met hem „naar de maan”.

De maan wordt daarom in sommige streken aangeropen, en haar wordt gevraagd de korrel in de rijst te brengen. In andere landen vraagt men erom aan de sterren, en wel aan het Zevengesternte, dat een rol speelt bij de bepaling van den tijd, waarop de rijst geplant moet worden. Maar zie je, dat is eigenlijk hetzelfde, want die sterren zijn de kinderen, volgens anderen de zusters, van de maan.

Wanneer de rijst gesneden zal worden, worden eerst enkele rijststoelen samengebonden, en de leidster roept de rijstgeest uit de maan, om daar te wonen: „O, Rijstgodin, daal neder, dat gij niet ziet naar andere menschen, maar mij, zie mij aan, opdat gij voor mij doet aanwezig zijn, wat ik zoek;” d.i. dat gij alle rijstaren voor mij doet zijn, mij heel veel schenkt.

Als dan de rijst is binnengehaald, worden de samengebonden rijststoelen opgesierd, en wordt aan de rijstgeest haar afscheid gegeven: zij heeft gedaan wat de menschen wenschten, ze heeft hun goed gevulde aren gegeven, en nu mag zij weer naar de maan teruggaan. Behalve een pakje rijst met ei als teerkost, wordt haar ook een stengel suikerriet als wandelstaf gegeven, eenige bloesems van de komkommer als oorbellen, wat kokosolie om er de haren mee in te wrijven, en tenslotte nog een bosje kafferkoren, dat zij als een pluim op het hoofd kan steken.

Dit alles is voor de natuurmenschen werkelijkheid, en hun geloof doet ons vreemd en kinderachtig aan. Maar stel je eens even voor, dat een Hollandsche dichter dit alles, wat ik verteld heb, in schoone taal tot een gedicht verwerkte, dan zouden we genieten van deze diep doorvoelde natuur-hymne.

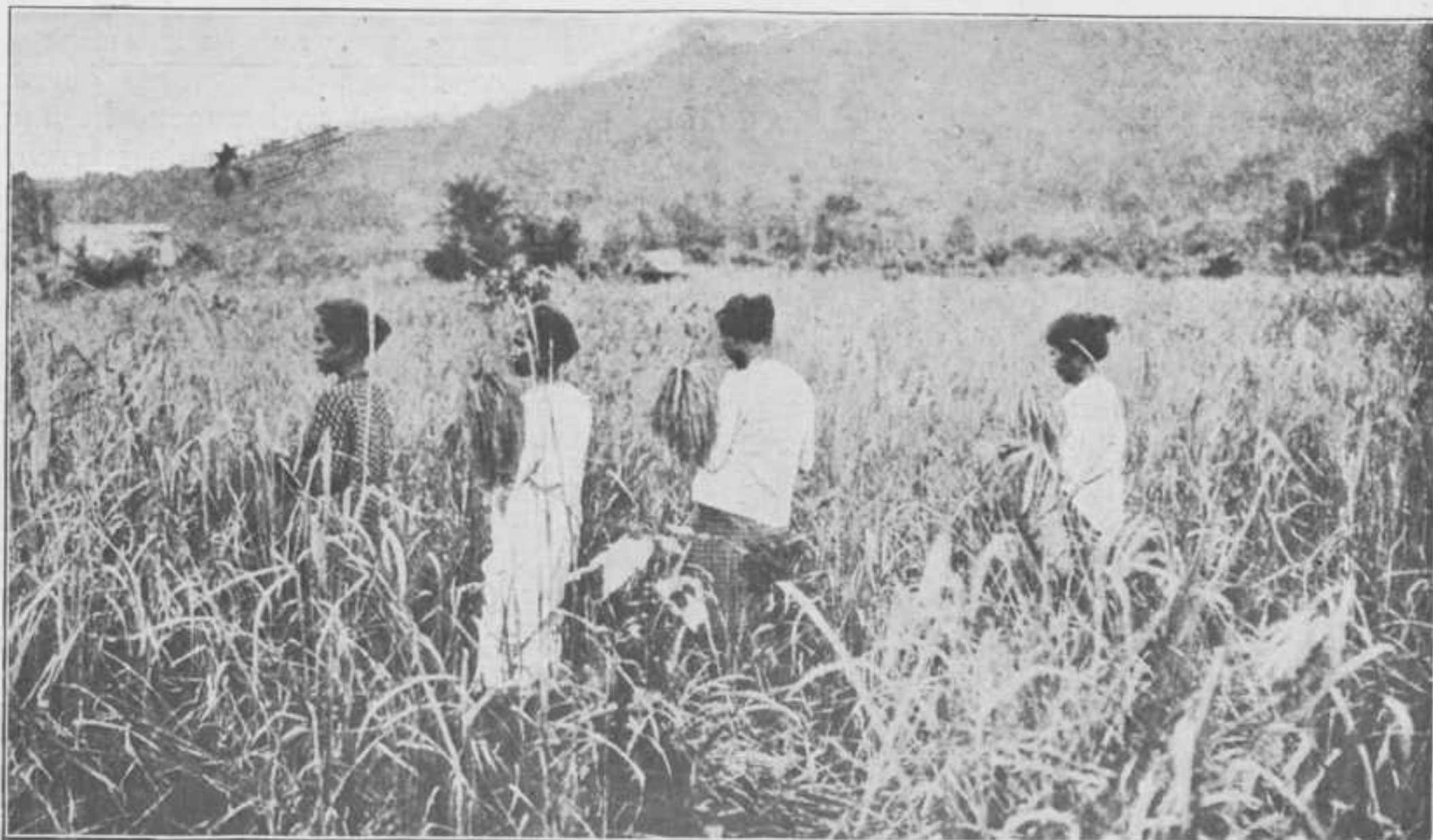
De rijstgeest bezoekt de menschen.

De rijstgeest, die als oude vrouw onder haar boom in de maan zit, den boom met kralen en rijst tot vruchten, wandelt nu en dan onder de menschen rond, en overal treedt zij op als de weldoende fee, en overal weet men van haar te vertellen.

Zoo was er eens in Napoe een edelman, die een overvloedigen rijstoogst had binnengehaald. Bij het overbrengen van de bossen naar de schuur, vielen veel korrels op den weg; maar niemand gaf erom; er was immers

nuttig was. Ze was ook niet in staat voor zichzelf een akker aan te leggen, en daarom stond haar schuur leeg. Maar nadat de oude vrouw bij haar was ingetrokken, bleek de schuur altijd met rijst gevuld.

Zoo leefden die twee vrouwen een poos lang genoeglijk met elkaar, en de wees leed geen gebrek meer. Toen zij op een goeden dag in haar hut kwam, trof ze er de oude vrouw niet aan. Ze riep: „Grootmoeder! Grootmoeder!” Toen hoorde ze een stem uit

Aar voor aar wordt de rijpe rijst afgesneden, zoodat het oogsten geruimen tijd in beslag neemt. Foto Grubauer.

toch zoo'n massa rijst! Een oude vrouw in witte kleeren zag dat aan. Niemand wist, dat zij de Rijstgeest was; men zag haar aan voor een vreemdelinge uit een ander dorp. Ze was heel bedroefd, toen ze zag hoe onverschillig de menschen met dit kostbare voedsel omgingen, en met langzame schreden verliet zij het dorp. En zie, al de rijst van die menschen volgde haar, zoodat men in dat dorp al spoedig gebrek leed, hoe overvloedig de oogst ook geweest was.

De oude vrouw nam haar intrek bij een weesmeisje, naar wie niemand omkeek, omdat ze ziekelijk was, en daardoor niemand

de schuur komen: „Hier ben ik. Ik ben weer rijst geworden; je zult me niet meer te zien krijgen, maar je zult nooit meer gebrek lijden.”

Zouden we niet aan moeders lippen hebben gehangen, als ze ons dit sprookje had verteld? Als we dit verhaal als kinderen hooren, is het niet heelemaal een sprookje voor ons. We hebben een vage hoop, dat de goede fee ook ons eens zal bezoeken. Voor de Toradjas is het geen sprookje, maar werkelijkheid. Ze zijn nog kinderen in den geest. Maar ze weten dan ook bij lange niet zooveel als wij weten!

Zal ik je nog zoo'n werkelijk gebeurd sprookje vertellen van den rijstgeest? Zeg nu niet dadelijk, dat het toch niet gebeurd is, want ik kan je den naam noemen van den man, die het heeft ervaren, en het dorp waar het heeft plaats gehad. De man heette Langga noenoe, en hij woonde bij het dorp Kaleke in de Paloe-vallei. Hij was erg arm, en hij leefde van hetgeen men hem uit medelijden toeschoof op offerfeesten, die hij alle bezocht. Verder kreeg hij een deel van de rijst, die hij voor de menschen stampte. Als de

„Wanneer ga je je rijst snijden, Langga noenoe?” „Dat kan ik nog niet zeggen, antwoordde de man, „ik zal eens aan den landbouwpriester in het dorp gaan vragen, welke dag goed is om het te doen.” De oude vrouw hernam: „Doe dat maar niet; overmorgen kom ik je helpen om je rijst te snijden.” De man protesteerde: „Ge hoeft niet te komen; ik alleen zal er geen dag werk aan hebben, en er is maar zoo weinig rijst, dat ik er u niet een deel van kan afstaan als snijloon.”

Huiselijk tooneeltje op den akker in den tijd waarin het heele gezin onder een luchtig afdak in het veld verblijf houdt.

akkers waren afgeogst, hield hij er nalezing, en de jonge spruiten van de rijst trok hij uit en beplante daarmee een kleinen lap grond.

Toen de planten op dit armzalige akkertje aren hadden, kwam op een goeden dag een oude vrouw bij Langga noenoe. Ze vertelde, dat ze Katiami heette (houdt ge nu nog vol, dat het verhaal niet waar gebeurd kan zijn!) Nadat ze een poosje over koetjes en kalfjes hadden gepraat, vroeg de oude vrouw:

De vrouw kwam toch op den afgesproken dag, en begon dadelijk met snijden. Ze ging den heelen dag ermee voort; de bossen vormden al een heelen stapel, en ofschoon de akker maar heel klein was, was hij niet voor een vierde afgeogst. Toen Katiami drie dagen dit werk had gedaan, sprak ze tot den verbaasden Langga noenoe: „Nu moeten we ook het voorloopige oogstfeest vieren.” Ze nam vier houten bakken, want Langga noenoe bezat geen aarden potten,

omdat hij te arm was om die te koopen. In de eene bak deed de oude vrouw zeven korrels zwarte rijst; in de tweede evenveel korrels roode rijst, in de derde witte en in de vierde kleefrijst. En zie, een oogenblik waarna waren alle bakken tot aan den rand met rijst gevuld.

Nu zeide ze den man water te halen, een

alleen zijn genoeg, maar iedere gast kreeg nog een groot pak rijst mee naar huis.

Na afloop van het feest ging de oude vrouw voort met het snijden van de rijst op den kleinen akker, en de opbrengst was zóó overvloedig, dat er een groote schuur mee gevuld was. Katiami leerde ook aan Langga noenoe, hoe hij moest doen om de rijst over-

Telkenmale wanneer voor het eerst rijst van den nieuwen oogst wordt gestampt, wordt het stammblok vooraf met bloemen en bladeren versierd.

paar groote kookpotten ter leen te vragen, en visch te gaan vangen. De bewoners van het dorp werden allen uitgenoodigd om op het feest te komen. Er waren er die spotten: „Dat zal me een feest zijn bij Langga noenoe!” De heele bevolking kwam, voornamelijk uit nieuwsgierigheid, om te zien wat de arme man hun te eten zou geven. En zie, het werd een schitterend feest; men at er niet

vloedig te doen gelukken. Kort daarop was ze verdwenen. Niemand wist waarheen ze was gegaan. Toen eerst werden de menschen zich bewust, dat Katiami de rijstgeest was. Langga noenoe deelde alle kennis, die de rijstgeest hem had toevertrouwd aan zijn dorpsgenooten mede, en zoo werd deze man zijn volk tot grooten zegen! Mooi nietwaar?

Ik heb al verteld, dat sommige menschen

zich de rijstgeest in de sterren, in het Zeven-gesternte denken. In dit geval ziet ze er niet uit als een oude vrouw, de Maanmoeder, maar als zeven jonge meisjes. Ge gelooft het natuurlijk weer niet. Maar ik zal het bewijzen met een verhaal, dat iemand mij vertelde, en dat hij als kind van zijn grootmoeder had gehoord, die het weer uit den mond van haar grootvader had vernomen, aan wiens neef het geval zelf overkomen was, toen hij nog maar pas getrouwd was. Toen droeg de akker van het dorpshoofd zoo overvloedig vrucht, dat men geen moeite deed om alle rijst binnen te halen. Men sneed alleen de mooie aren, en minder gevulde liet men staan

Toen werd de rijst, die achtergelaten was, boos, want ze werd door de zon geblakerd en door den regen nat gemaakt. Maar de rijstgeest was niet met de mooie rijst in de schuur meegegaan. Ze was uit medelijden bij de achtergelaten rijst gebleven. Maar ze kon het daar op den duur niet uithouden, elken dag door de zon geblakerd, en door den

regen natgemaakt te worden. Huilende ging zij 's avonds weg. De vriend van grootmoeders grootvader hoorde dit weenen. Hij verbergde zich aan den kant van den weg om te zien, wie dit misbaar maakte.

Hij zag zeven meisjes weenende naderen. Hij schoot te voorschijn en greep ze allen. Hij vroeg haar: „Waarom weent ge?” De kinderen antwoordden: „Het dorpshoofd heeft ons slecht behandeld,” en ze vertelden alles, hoe zij door hitte en regen geleden hadden. Toen ze haar verhaal gedaan hadden, waren de meisjes opeens verdwenen, en de man hield slechts zeven bosjes rijst in de armen. Hij nam ze mee en zorgde er goed voor. Dien nacht kwamen de meisjes in den droom tot hem, en vertelden hem, dat zij de rijstgeest waren, die uit den hemel op aarde was neergedaald, en nu daarheen terugkeerde. Ze beloofden hem, dat als hij de rijst eerbiedig behandelde, zij hem er altijd volop van zouden voorzien. De man heeft inderdaad nooit te klagen gehad over het mislukken van zijn aanplant.

De rijst wordt als een menschelijk wezen behandeld.

De rijst wordt beschouwd als een wezen, dat dezelfde gevoelens heeft als een mensch. Ze voelt zich dus ook beledigd, als men niet beleefd genoeg is ten opzichte van haar, en als zij niet de eer ontvangt, waarop zij meent aanspraak te mogen maken in verband met het groote nut, dat zij voor de menschen heeft, dan voelt ze zich verwaarloosd en gaat heen.

De natuurmenschen denken, dat hun levenskracht op zichzelf niet voldoende is om weerstand te kunnen bieden aan den invloed van de op hen inwerkende natuur. Hun levensgeest moet dus gesteund, vermeerderd worden, en dit gebeurt door het houden van offerfeesten. Het voornaamste punt van die feesten is, dat er een of meer dieren geslacht worden, of anders gezegd: dat het leven van een of meer dieren wordt genomen, om daarmee het leven van de menschen te versterken. Het levenssap is het bloed, en hiermee wordt elk lid van de gemeenschap aangestreeken: de levenskracht van het dier wordt op den mensch overgebracht; hem wordt als het ware een dosis levenselixer toegediend. Daarom, als men niet deze feesten te houden, zouden de

menschen zwak worden, en daardoor vatbaar voor allerlei ziekten.

De rijst staat niet minder bloot aan de inwerking van de natuur. Allerlei gevaren bedreigen haar: Aan te veel regen, aan te lange droogte kan ze geen weerstand bieden, als ze geen levenskracht genoeg heeft. In de aarde huizen ook machten, die het leven van de rijst belagen; dat kwaad openbaart zich in den vorm van wurmen, insecten, muizen. Alleen als zij een sterk innerlijk heeft, kan ze die machten op een afstand houden. Zoo ook tegenover de boosheden in de lucht: al wisselen regen en zonneschijn elkaar geregeld af, toch kan de vrucht tegevallen, en de rijst kan blijken niet in staat te zijn het gevaar van rijstvogels op een afstand te houden.

Daarom, wanneer de rijst geplant wordt, moet ze goed met kippebloed besprengeld worden, liever nog met het levenssap van een varken, want dit is nog krachtiger. En de vrouwen, die het zaad in de pootgaten storten, moeten daarbij de lange haren los laten hangen, dan zal de rijst ook even krachtig groeien, en de planten zullen even hoog opgroeien, als het hoofdhaar.

Wanneer de rijst geboren is, dat is wanneer de aren pas te voorschijn gekomen zijn, moet men er goed aan denken, dat ze net als een klein kind is, dat licht schrikt, waardoor zijn levensgeest op de vlucht gaat. In den tijd, als het jonge rijstleven begint, moet je heel voorzichtig doen, en geen leven maken. Terwijl je op den akker bent, moet je niet schreeuwen of roepen, zelfs niet luid praten; natuurlijk ook niet luid lachen

Dan gaat de huisvrouw met een bakje in de linkerhand door het gewas. In dat bakje heeft ze rijstpap gedaan, die je ook de kleine kinderen in den mond stopt. Die pap heeft ze vermengd met fijn gehakte bladeren van boomen, die veel en groote vruchten dragen. Als je iets eet, neem je de eigenschappen in je lichaam over van de dingen, waarvan dat voedsel afkomstig is. De rijst zal dus als ze die bladeren „eet”, ook veel en groote kor-

Wanneer de maaltijd op het oogstfeest gevierd wordt, wordt niet op een extra portie gezien; hoe vrijgeveriger de menschen zijn, hoe overvloediger de oogst het volgend jaar zal gelukken.

of zingen. Overal is het stil; geen dans en muziek 's avonds in het dorp, want we zijn in de kraamkamer van de rijst. Men is nog onzeker of het rijstekind levensvatbaarheid genoeg heeft om uit te groeien tot ronde, sterke, voedzame korrels.

Als de aren nu uit hun hulsels kruipen, zich verheugen in het nieuwe leven, en vroolijk schommelen in den morgenwind, moeten ze gevoed worden om flink te kunnen groeien.

rels krijgen. Terwijl de vrouw met het bakje over den akker loopt, grijpt ze hier en daar voorzichtig eenige aren en buigt die over in het bakje om ze te laten „eten”. Ze hoeft zóó niet met alle aren te doen; want al meent ze, dat ze door haar handeling de rijst werkelijk voedt, en al is ze overtuigd, dat de rijst minder vrucht zal opleveren als ze zoo niet deed, in het diepst van haar ziel weet ze, dat het voeden van de rijst alleen de de-

monstratie is van haar innigen wensch om een rijken oogst binnen te halen.

Op verschillende tijden van den dag laten de boeren het oog dwalen over de golvende graanree. Ze zien vanuit hun veldhut hoe de aren zich door de zwaarte der korrels hoe langer hoe meer ombuigen; ze zien het oppervlak van den akker hoe langer hoe geler worden, totdat er een goudgloed over verspreid ligt, wanneer de stralen van de morgenzon erover strijken.

Dan wordt het ook tijd om den oogst binnen te halen. Maar dat moet kalmaan gebeu-

een aar, waaraan twee korrels aan hetzelfde steeltje vastzitten; of waaraan enkele korrels zijn, die niet met de andere in dezelfde richting gegroeid zijn, maar die tegen den draad ingaan; of een aar, die omsloten is gebleven door bladeren. Dat bijzondere bewijst dat in die rijststoel de rijstgeest zich ophoudt. Die stoel bindt de vrouw nu samen met zes rijststoelen, die er omheen staan; ze legt er een steen tusschen, die is zwaar en vliegt niet weg; ze bindt er ook planten in vast, die meehelpen, om den rijstgeest het ontvluchten onmogelijk te maken. — Daarvoor

De voorgangster bij den oogst, de topokoebangi, met kap en oogstmandje (lolia) om het middel; aan haar linkerhand het offerrek, waarop de rijstvader en de rijstmoeder (twee bosschen rijst) en eromheen de stapels rijst als de kinderen.

ren. De rijst vindt het niet prettig om plotseling in een anderen toestand te worden overgebracht, evenmin als wij er op gesteld zijn, om zonder eenigen overgang in een ijskoud bad te worden gestopt. Daarom moet je het snijden in het begin zoo ongemerkt mogelijk doen, dan went de rijst op den duur wel aan de operatie. Het meest radikale middel daartoe is haar eenvoudig te binden. Daartoe gaat de huisvrouw heel vroeg in den morgen, als zich in het Oosten een flauwe, witte streep vertoont, den akker op. Daar kiest ze een rijstplant uit, waaraan iets bijzonders valt op te merken; bijvoorbeeld

neemt ze planten met dorens, die haar „vasthaken” en planten, welke namen „de rustende”, „de elkaar ontmoetende”, „de zwellende”, „de terugkeerende” e.d. beteekenen. Die namen toch drukken het wezen van de plant uit, zij maken dat de rijstgeest „rust” (niet weggaat), de oogstende vrouwen „ontmoet”, de vruchten laat „zwellen”, telkens naar den akker „terugkeert”, als ze soms pogingen mocht doen heen te gaan.

Ziezoo, die „zit”, denkt ze, als ze klaar is met binden. Nu kan ze beginnen met oogsten; niet dadelijk snijden; eerst zoo kalmweg en als zonder opzet zeven aren met de

nagels afknijpen; die aren legt ze aan den voet van de gebonden stoelen. Dan neemt ze haar oogstmesje en snijdt zoo stiekem hier en daar wat aren af, totdat ze zeven kleine bosjes heeft, die alle aan den voet van de gebonden stoelen worden gelegd. Drie dagen doet ze daarover; het gaat dus heel kalm; elken dag een beetje. Maar daarna kan ze toch ook wel zeker zijn, dat de rijst er gewend aan is geraakt om gesneden te worden.

Na die drie dagen komen vrouwen en meisjes van haar eigen gezin en uit andere huizen haar helpen met snijden. Nu mag men vroolijk zijn en zingen. Alleen de huisvrouw zelf moet zich in acht nemen tot alle rijst gesneden is. Zij moet den rijstgeest blijven fascineeren. Zij mag niet meedoen aan de vroolijkheid; zij mag haar aandacht niet afleiden door met een vreemdeling te

praten; zij draagt een groote kap, zoodat ze de oogen niet vrij kan laten rondwaren, en de vlucht van vogels volgen; hoe licht kan de rijstgeest haar dan ontglippen. Ze houdt den rijstgeest in gedachte altijd vast; ze heeft haar bij zich. Daarom mag ze niet van kleeren wisselen, want daarmee zou de geest zich van haar kunnen scheiden; ze mag niet in stroomend water baden, want de geest zou met den stroom meegaan; ze moet met opgetrokken knieën slapen, want van een gestrekt lichaam kan de geest afglijden en heengaan, als de vrouw in onbewusten toestand verkeerende niet in staat is den rijstgeest te fascineeren.

De huisvrouw heeft het waarlijk niet gemakkelijk in den oogsttijd. De rijstgeest geeft haar meer te stellen, dan al haar kinderen bij mekaar!

De Rijstgeest keert naar den hemel terug.

Eindelijk komt er toch een einde aan de spanning die de rijstgeest heeft veroorzaakt. Alle rijst is gesneden en staat in bossen opgestapeld op het veld. Alleen de saamgebonden stoelen met de kleine bosjes aan den voet staan daar nog als in het begin. Alleen heeft men er een miniaturhutje bij- of overgemaakt om de rijstgeest te beschutten tegen regen en zonneshijn.

Zoo nadert het groote oogenblik van het oogstfeest. Voordat dit gevierd is, mag men de rijst niet in de schuren opbergen. Dit feest dient ook om afscheid te nemen van de rijstgeest, opdat zij terugkeere naar de plaats, vanwaar zij gekomen is, van een hoogen berg, van de maan of van de sterren. Zij heeft haar plicht gedaan, en men heeft haar niet noodig, voordat men het volgende jaar weer rijst plant.

Dat oogstfeest vieren alle dorpingen samen, en wel op het afge oogste veld van den akkerleider, in de nabijheid van de samengebonden stoelen. Het groote moment is gekomen, wanneer de aren van de saamgebonden stoelen gesneden, en tot één bos samengebonden worden met de bosjes die het eerst gesneden zijn. Dit is dus een bijzonder groote bos. Zij krijgt den naam van „rijstmoeder”, in den zin van het hoofd van de andere bossen, hun leidster. Die bos neemt nu de functie van de rijstgeest over, maar zij wordt niet zoo persoonlijk gedacht

als de rijstgeest. Bij sommige stammen maakt men twee groote bossen die dan „rijstmoeder” en „rijstvader” worden genoemd.

Dit gaat op deze manier: In de stoppels van de saamgebonden stoelen wordt een knoop gelegd. Men kleedt ze dan aan met een vrouwenrok van mooie stof, en een jakje van beschilderde geklopte boomschors. Over den stoppelknoop wordt een touwtje met twee ijzeren ringetjes gehangen, die oorversierselen voorstellen, en over den kop van den stoppelknoop wordt een katoenen hoofddoek gebonden, waaruit de oorringen naar beneden hangen. In den hoofddoek wordt een roode bloem gestoken als pluim, en een klein mandje met gekleurde rijst wordt onder den hoofddoek gestopt als haar levensgeest. Ook heeft zij een snoer kralen om, dat alleen bij offerplechtigheden wordt gebruikt. Daar de stoppelknoop nauwelijks een voet hoog is, ziet het geheel er onoogelijk uit, als een zittend dwergvrouwtje.

Nu wordt de rijstgeest een maaltijd voor gezet. Als men meent dat zij verzadigd is, ontdoet de leidster de stoppels van haar tooi en bekleedt daarmee de groote bos rijst, de rijstmoeder, die er dan even gedrochtelijk uitziet, als de stoppels. Door dit verkleeden is de waardigheid van de rijstgeest op de rijstmoeder overgebracht, niet haar vermogen om rijst te geven, maar haar kracht om de rijst bij mekaar te houden. De aange-

kleede bos wordt dan in een mand gezet, en door de leidster gebracht naar de plek waar de gezamenlijke oogstmaaltijd wordt gehouden. Heeft men een „rijstmoeder” en een „rijstvader” dan worden deze ook wel op een draagbaar vervoerd.

Bij dezen maaltijd gaat het heel vroolijk toe. Men is buitengewoon vrijgevig. Ieder mensch, die er toevallig bij komt, wordt een flinke portie rijst en toespis voorgezet. Men koestert daarbij de gedachte: Hoe royaler wij zijn, hoe overvloediger de rijstgeest ons het volgende seizoen van rijst zal voorzien. Van nu af aan mag men ook fluitjes of trompetjes

een baadje van veel heerlijkheid.
Lise (naam van de rijstgeest),
onze makker op aard,
gij gaat naar waar gij vroeger waart.
O, Lise, hoogverheven vrouw,
gij keert weer naar het hemelblauw.

Daaraan verbindt men dadelijk het verzoek om het volgende jaar toch vooral terug te keeren:

Lise, der schoone planten heer,
daal toch heel spoedig tot ons neer,
de rijst die hier blijft, wacht u weer.

De rijstvader en de rijstmoeder worden op een baar naar huis gebracht; er achter gaat de voorgangster bij den oogst en dan volgen anderen, die op verschillende wijzen rijst dragen.

van rijststroo maken. Alle kinderen en jonge menschen blazen erop, tot afscheid van de rijstgeest.

Na afloop van den maaltijd gaan allen in optocht naar het dorp terug. Op dezen tocht wordt ook aan de rijstgeest uitgeleide gedaan. Dit doet men zingende, want alles wat men zingt, heeft in werkelijkheid plaats, zooals men denkt. Laat ik een paar van die versjes weergeven:

Mijn afscheidsgeschenk op aarde
is een baadje van veel waarde;
van boven geef ik tot afscheid

Moeder van den wensch der magen,
wil uw komst toch niet vertragen,
onze rijst blijft om u vragen.

Zoo blijft men den heelen nacht doorzingen, en alle rivieren, bergen, ravijnen en bosschen, die men zoogenaamd op den tocht ziet, worden bezongen en verheerlijkt. Totdat de rijstgeest eindelijk veilig in haar paleis in het hemelrijk is aangekomen.

De bossen worden in de schuur opgestapeld, en bovenop komt de „rijstmoeder” te liggen. Telkens wanneer bossen van den hoop worden afgenomen, wordt de rijst-

Foto Kaudern.
De rijstgeest Lise in de gedaante van een angekleede bos rijst; mandjes met spijzen er in staan om haar heen.

moeder opzij gelegd, en er daarna weer bovenop geplaatst, totdat tenslotte ook deze in den pot gaat.

Maar er zijn nog meer feestelijkheden, als de rijst wordt binnengebracht. Als de oogst heel mooi is geweest, wordt niet alleen de rijstgeest naar haar woning teruggebracht, maar dan wordt ook aan den Schepper kennis gegeven, dat de oogst is afgeloopen, en Hem wordt gevraagd om het volgende jaar weer, en zoo mogelijk nog meer rijst te geven. Voor die gelegenheid wordt een boom of een bamboe-stengel opgericht, en daarin worden een groot aantal pakjes rijst gehangen. Hier en daar richt men twee zulke palen op: een voor de mannen, een voor de vrouwen. In haar boom hangen de meisjes allerlei kleine cadeautjes op voor de jongelingen, en dezen doen hetzelfde voor de meisjes in hun boom. Met die presenten en al die pakjes rijst wordt een beeld gegeven van de mildheid, van den overvloed, waarmee de Hemelheer de menschen zegent. Het is weer dezelfde gedachte, die soeven al meedeelde: Hoe meer wij, men, en geven, hoe meer wij van den Hemelheer zullen ontvangen.

In beurtzangen beschrijven mannen en vrouwen hun tocht naar boven, naar den Hemelheer: Daar komt het schip, dat hen naar de lucht zal voeren. Dit is de regenboog.

Kom wind, voer mij mede,
kom, bliksem, licht mij bij.
Blaas mij door het luchtruim ginds.
Voer mij door de lucht daarboven,
opdat onze gang vlug zij,
opdat onze tocht snel zij.

In den zang wordt beschreven hoe de boot op de aanlegplaats van den Schepper aankomt. Men maant elkaar aan haar goed vast te leggen, opdat de stormen, die daarboven heerschen, haar niet losrukken. Als ze vóór den Hemelheer gezeten zijn, doet een hunner het woord: Hij geeft kennis, dat de velden zijn afgeoogst, en men vraagt, dat het volgende jaar hun deze zegen weder moge geworden. Na het wisselen van allerlei beleefdheidsfrazen geeft de Hemelheer aan het gezelschap zijn afscheid: „Keert nu weder naar uwe haardsteden, en maakt u niet ongerust over den oogst van het volgende jaar,

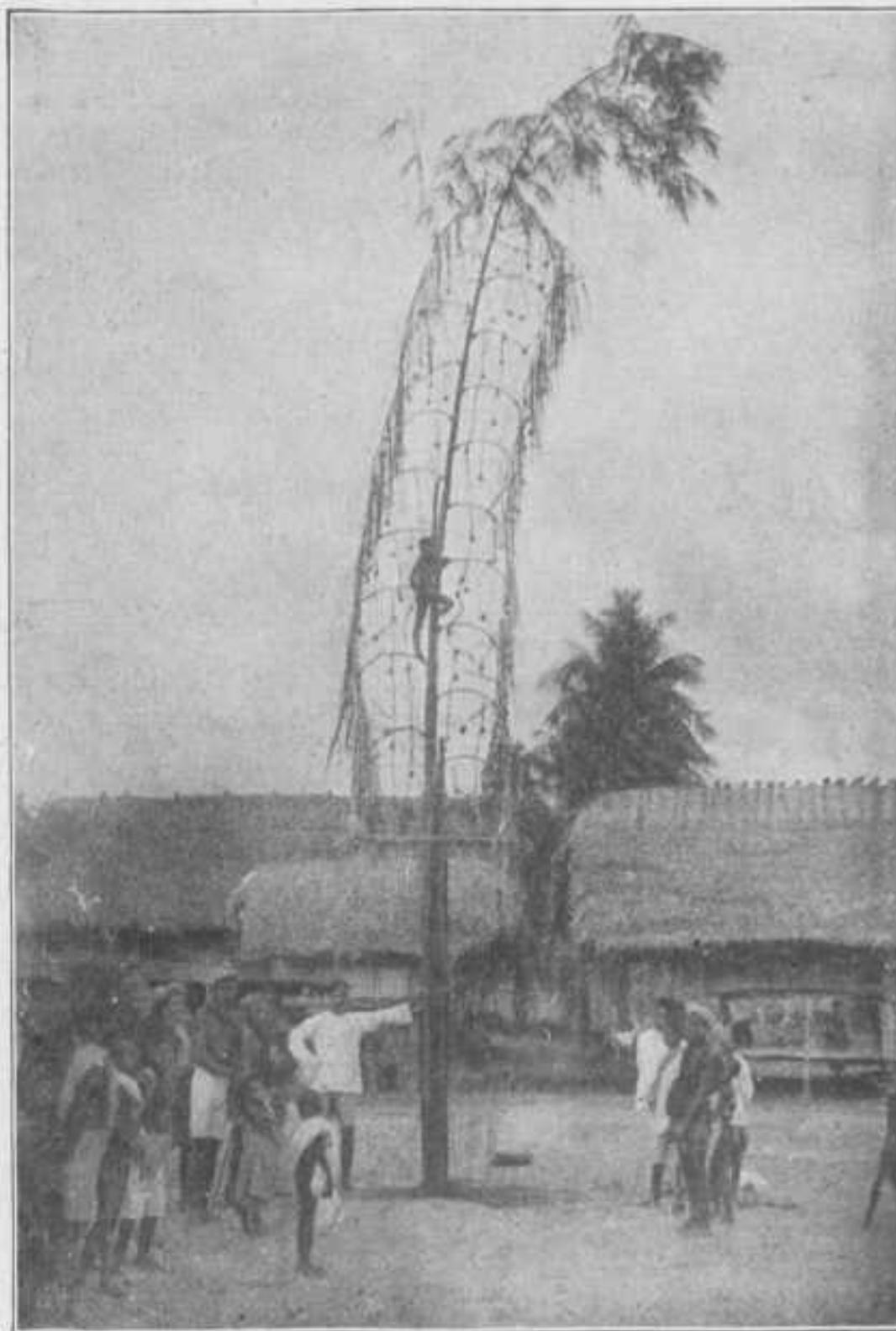

Foto Roselund.
De bamboestengel, die op het oogstfeest wordt opgericht, en waarin tal van pakjes rijst en geschenken worden opgehangen.

want dan zal ik u weer van het noodige voorzien".

De boot wordt losgemaakt, de wind wordt geroepen, en sneller dan men omhoog is gegaan, is men weer op de aarde terug.

We hebben het duidelijk gezien: De Toradja's gaan met de rijst om als met een bezielde wezen. Ze leeren de natuur beschouwen als volwassenen in het verstand, en dan verliezen ze hun kinderblik op de dingen. Maar al de gebruiken, die voort zijn gesproten uit de kinderlijke beschouwing van

de natuur blijven voortbestaan als spel en poëzie. We kunnen aan deze menschen gerust al deze gebruiken laten. Ze zijn er spoedig van overtuigd, dat alle zegen van God komt. Ze leeren spoedig alle zegen van Hem te vragen, en zich aan Hem toe te vertrouwen. Naast dit geloof, dat kracht geeft bij tegenslagen, blijft de Toradja zijn vreugde over een welgeslaagden oogst uiten in het bezingen van de rijstgeest, in het spel van het geleide, dat men haar geeft, in het bezoek dat men den Hemelheer brengt.

Bronzen beeldje van Dewi Sri, de godin van de rijst op Java. De Javaansche landbouwers hebben de voorstelling van de rijstgeest als de bewoners van Midden-Celebes. Door de aanraking, die de Java's met het Hindoeïsme hebben gehad, is de rijstgeest tot een godin van de rijst geworden, in een Hindoe gewaad en met een Hindoe naam.

Druk A. B. JONKER. — Amsterdam.